

ΒΑΣΙΛΗΣ Κ. ΦΟΥΣΚΑΣ

ΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟΣ & ΑΠΟΤΡΟΠΗ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ: ΚΩΣΤΑΣ ΔΗΜΟΥΛΑΣ

Πρώτη έκδοση, εκδόσεις ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ Α.Ε. • Θεσσαλονίκη 2022

© εκδόσεις ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ, 2022

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου ή τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού, που κυρώθηκε με τον ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, σελιδοποίησης, εξωφύλλου και γενικότερα της όλης αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπικές, ηλεκτρονικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

Φιλολογική επιμέλεια: Ελένη Κοτσουφού
Επιμέλεια έκδοσης: Δήμητρα Ασημακοπούλου
Σελιδοποίηση: Αθηνά Ντάβα

Εκδόσεις ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ Α.Ε.

Αθήνα: Ασκληπιού 21 - TK 10680

τηλ.: 210 3811077 • Fax: 210 3811086

Θεσσαλονίκη: Πλατεία Ναυαρίνου 9 – TK 54622

τηλ.: 2310 256146 • Fax: 2310 256148

www.epikentro.gr • e-mail: epikentro@epikentro.gr

ISBN: 978-618-204-141-3

μνήμη Ιωάννη Λημναίου
γεννηθείς περίπου το 1896, Πέτρα, Λέσβος
σκοτώθηκε στις 14-15 Αυγούστου 1921
(27-28 Αυγούστου με το νέο ημερολόγιο)
Σαγγάριος, Μικρά Ασία
στον οποίο οφείλονται τα περισσότερα απ' όσα αφηγούμαι εδώ

Περιεχόμενα

Πρόλογος – Κώστας Δημουλάς	11
Ευχαριστίες	19
Εισαγωγή	23
1. Τάξη, έθνος και διεθνείς σχέσεις στην επανάσταση του 1821	37
Εισαγωγή	37
Θεωρίες εθνικισμού: μία σύντομη επισκόπηση	41
Τάξη, έθνος και διανόηση στην επαναστατική «στιγμή» του 1821	45
Οι διεθνείς σχέσεις της επανάστασης και το επικαθοριστικό στοιχείο της γεωπολιτικής	53
Το διαρκές της επανάστασης	59
2. Η μέθοδος της ιστορίας και η ελληνική ιστορία	63
Εισαγωγή	63
Οι πηγές και η χρησιμοποίησή τους	69
Για τον χαρακτήρα του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού και του ελληνικού κράτους	76
Αντί επιλόγου	84
3. Ελληνοτουρκικός καπιταλισμός: μία «λενινιστική» ξενάγηση	87
Αντί εισαγωγής: ο Λένιν στην Άγκυρα	87
Οι ανεπαρκείς αναλύσεις του ελληνικού κομμουνισμού	101
Το κυρίαρχο συγκρότημα εξουσίας στην Ελλάδα σήμερα	107
Τουρκικός καπιταλισμός = περιφερειακός ιμπεριαλισμός (sub-imperialism)	125
Συμπέρασμα	152

4. Αχμέτ Νταβούτογλου και Παναγιώτης Κονδύλης:	
ένας «φαντασιακός» διάλογος	161
Εισαγωγή	161
Οι προτάσεις του Νταβούτογλου για τη	
«μετα-κεμαλική» Τουρκία	167
<i>Ένα επεκτατικό σχέδιο για την Αφρο-Ευρασία</i>	
<i>με γεωπολιτισμικό βάθος</i>	167
<i>Ελλάδα, Κύπρος και ΕΕ</i>	177
Οι αντιτίξεις του Παναγιώτη Κονδύλη	185
<i>Η ισχύς ως έννοια της κοινωνικής οντολογίας και</i>	
<i>της πολιτικής θεωρίας</i>	185
<i>Η «πλανητική πολιτική» στο κατώφλι του 21ου αι.</i>	192
<i>Η ισχύς ως «γεωπολιτικό δυναμικό»: προς μία ανασκευή</i>	
<i>του ελληνοτουρκικού πολέμου</i>	200
Σοσιαλισμός, αποτροπή και κομμουνιστική «ουτοπία»	210
Επίλογος	225
Βιβλιογραφική σημείωση	239
Ευρετήριο Ονομάτων	243
Ευρετήριο Όρων	247

*Ο δρόμος αυτός ανήκει σ' εκείνον
που διερεύνησε τα όρια των αποκλεισμών
και τις εκκρεμότητες των ενδεχομένων
γιατί είναι νοητή η έκβαση των πραγμάτων
αλλά ατελής το νόημα της επιθυμίας*

Τόλης Μαλάκος (2011), *Το μέτρο του χρόνου*.

Αθήνα: Γκοβόστης, σ. 48

Πρόλογος

Ο εορτασμός των διακοσίων χρόνων από την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης το 1821 αποτέλεσε ισχυρό κίνητρο για την εκπόνηση εργασιών και τη δημοσίευση σημαντικού αριθμού άρθρων και βιβλίων που αναφέρονται και προσπαθούν να διαφωτίσουν διάφορα γεγονότα γύρω από αυτήν, αλλά και τις επιπτώσεις τους. Αρκετές από αυτές τις προσπάθειες συμπληρώνουν ή και τροποποιούν πλευρές των αφηγήσεων γύρω από αυτήν, ενώ άλλες αποπειρώνται να ερμηνεύσουν το τώρα και τη διεθνή θέση του ελληνικού κράτους με αναφορά στα βασικά χαρακτηριστικά και τους πρωταγωνιστές της. Πολλές μελέτες, επίσης, εστιάζουν στον τρόπο που οι πρωταγωνιστές, αλλά και οι άμεσα ενδιαφερόμενες μεγάλες δυνάμεις της εποχής, κατασκεύασαν και θεμελίωσαν την ταυτότητα και τη θέση του νεοελληνικού κράτους. Έτσι ερωτήματα που περιστρέφονται γύρω από την κοινωνική διαστρωμάτωση και τον ρόλο των διαφορετικών κοινωνικών τάξεων και πολιτικών ομάδων στη διεξαγωγή και το αποτέλεσμα της Επανάστασης, το επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης και ο ρόλος των ισχυρών καπιταλιστικών δυνάμεων της εποχής, το περιεχόμενο και ο χαρακτήρας της εθνικής συνείδησης, αλλά και τη σχέση των ελληνικών κοινοτήτων με το κυρίαρχο οθωμανικό σύστημα, αποτελούν κεντρικές παραμέτρους των αφηγήσεων για την ελληνική εθνική επανάσταση και την κληρονομιά που αυτή άφησε στο σημερινό ελληνικό κράτος.

Αυτή η συζήτηση είναι όσο ποτέ άλλοτε επίκαιρη σήμερα που οι εθνικές ταυτότητες και τα έθνη-κράτη εμφανίζονται ως ρευστές πολιτικές και κοινωνικές οντότητες καθώς διέρχονται από μια νέα μεταβατική κατάσταση υπό την επίδραση του παγκόσμιου νεοφιλελευθερισμού και της 4^{ης} βιομηχανικής επανάστασης. Οι παραπάνω εξελίξεις εγείρουν ξανά υπαρξιακού τύπου αμφισβητήσεις και ενεργοποιούνται διεργασίες κοινωνικών και πολιτικών διαπραγματεύσεων και αντιπαραθέσεις για τα χαρακτηριστικά και τα όρια των εθνικών κρατών και των πληθυσμών με τους οποίους ταυτίζονται.

Καθώς οι διεθνείς γεωπολιτικές σταθερές ρευστοποιούνται και μετατοπίζονται προς την αναδιάταξη των διεθνών ισορροπιών, τα παραπάνω ζητήματα δεν είναι μόνο ιστορικές αφηγήσεις για το μακρινό παρελθόν, αλλά αποτελούν συστατικό στοιχείο της ισχύος των κρατών και συμβάλλουν όχι μόνο στην κατανόηση του σήμερα αλλά πολύ περισσότερο στη διαμόρφωση των πολιτικών για το αύριο.

Ειδικότερα στην περιοχή μας, την Ανατολική Μεσόγειο και τα Βαλκάνια όπου ανήκει γεωγραφικά –και όχι μόνο– το νεοελληνικό κράτος, κατά τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες σημειώθηκαν τεκτονικές μεταβολές που επηρέασαν και θα εξακολουθήσουν να επηρεάζουν το πεδίο μέσα στο οποίο πορεύεται η ελληνική πολιτεία: Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και λίγο αργότερα της Γιουγκοσλαβίας και η ανάδειξη νέων κρατών στη γειτονιά μας. Η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή (Νομισματική) Ένωση και το καθεστώς διαρκούς λιτότητας και υποτέλειας που επέβαλε η γερμανική ηγεμονία σ' αυτήν. Η Αραβική Άνοιξη και οι πόλεμοι στη Συρία, τη Λιβύη και πέριξ της Κασπίας και της Μαύρης Θάλασσας. Η μετατόπιση των διεθνών προτεραιοτήτων των ΗΠΑ και του Ηνωμένου Βασιλείου προς τον Ειρηνικό. Αυτές και άλλες μικρότερης σημασίας ανακατατάξεις άλλαξαν και εξακολουθούν να μεταβάλλουν το περιβάλλον στο οποίο εντάσσεται και αγωνίζεται να ευημερήσει το ελληνικό έθνος-κράτος. Υπό αυτές τις συνθήκες, τα θεμελιώδη ερωτήματα που απασχολούσαν τους συντελεστές θεμελίωσης του νεοελληνικού κράτους και των χαρακτηριστικών του επανέρχονται με δριμύτητα και θέτουν αμείλικτα διλήμματα στην πολιτική ατζέντα.

Γιατί οι άρχουσες τάξεις της Ελλάδας δεν αντιστέκονται στην εξάρτηση και την υποτέλεια που επιβάλλουν οι δανειστές του ελληνικού κράτους; Ποιες είναι οι ρίζες και τα θεμέλια αυτής της εξάρτησης και τι περιθώρια υπάρχουν για την ενίσχυση της εθνικής ανεξαρτησίας; Ποια είναι τα κρίσιμα στοιχεία που πρέπει να περιλαμβάνει ένα σχέδιο αποτροπής του τουρκικού επεκτατισμού έναντι της Ελλάδας και της Κύπρου; Πώς επιδρά η Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση στη σύσταση συμμαχιών και τις δυνατότητες του ελληνικού κράτους να αντιμετωπίσει ενδεχόμενη τουρκική επίθεση; Αυτά και άλλα παρόμοια ερωτήματα απασχολούν τον Βασίλη Κ. Φούσκα στο παρόν βιβλίο που προσπαθεί να τα απαντήσει συνδυάζοντας την ιστορική προσέγγιση με τις σύγχρονες θεωρίες για τις διεθνείς σχέσεις και την ταξική ανάλυση της γεωπολιτικής.

Το βιβλίο φαινομενικά αποτελείται –εκτός από την εισαγωγή και τον επίλογο– από τέσσερα ετεροβαρή δοκίμια των οποίων οι τίτλοι προϊδεάζουν τον αναγνώστη να τα αντιμετωπίσει ως ανεξάρτητα μεταξύ τους. Ωστόσο, η προσεκτική τους ανάγνωση αποκαλύπτει ότι ακολουθούν μια κοινή προβληματική και περιστρέφονται γύρω από το ίδιο θέμα. Αν και κάθε ένα από αυτά τα δοκίμια αναφέρεται σε διαφορετικές χρονικές στιγμές και θεματικές της νεοελληνικής ιστορίας, όλα τα κεφάλαια περιστρέφονται γύρω από το ίδιο υπαρξιακό ερώτημα. Κεντρική γραμμή που διαπερνά από την αρχή μέχρι το τέλος τον προβληματισμό του συγγραφέα είναι οι δυνατότητες αξιοποίησης της γεωπολιτικής δυναμικής της χώρας και ο προσδιορισμός των φορέων που θα ηγηθούν ενός σχεδίου ευόδωσης των επιδιώξεων του 1821, δηλαδή της εθνικής και κοινωνικής απελευθέρωσης. Για να απαντήσει σε αυτό το θεμελιώδες για τον ελληνισμό ζήτημα, ο Βασίλης Φούσκας αναζητά «στα σημάδια της γέννας» τη σημερινή θέση της Ελλάδας έναντι της Τουρκίας και των άλλων ισχυρών δυνάμεων, όπως είναι η Γερμανία, οι ΗΠΑ, η Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Σ' αυτή του την αγωνία εξετάζει κριτικά τις απαντήσεις που δόθηκαν μέχρι σήμερα και επανατοποθετεί τις απόψεις που κατά περιόδους εξέφρασε η αριστερή διάνοηση για τον χαρακτήρα του νεοελληνικού κράτους και των μερίδων της αστικής τάξης που ηγεμονεύουν και καθοδηγούν τις πολιτικές του στο μικροσκόπιο των ευρημάτων της εμπεριστατωμένης ιστορικής έρευνας.

Στο πρώτο και το δεύτερο δοκίμιο ο συγγραφέας αμφισβητεί και στη συνέχεια αποδομεί το επιχείρημα ορισμένων διανοητών της ελληνικής αριστεράς που υποστηρίζουν ότι πρωταγωνιστής της Επανάστασης του 1821 ήταν η νεοφυής ελληνική αστική τάξη, καθώς και την άποψη ότι το νεοελληνικό κράτος εξελίχθηκε πολύ γρήγορα σε ένα ιμπεριαλιστικό κράτος με ιδεολογικό οπλοστάσιο τη «Μεγάλη Ιδέα». Εντάσσει αυτή την προβληματική στην ευρωκεντρική ανάλυση και ερμηνεία των εθνικών κρατών και τη γραμμική αντίληψη για την ιστορία που διαπερνά απόψεις όπως αυτές που εκφράζει ο μοντερνισμός.

Συνδυάζοντας αρμονικά θεωρητικές παραδοχές και έννοιες που προέρχονται από διαφορετικά επιστημονικά παραδείγματα όπως είναι αυτά του μοντερνισμού και του εθνοσυμβολισμού, του νεομαρξισμού και του βεμπεριανισμού, χρησιμοποιεί ζεύγη διαλεκτικών σχέσεων και εννοιών που επιτρέπουν την αποφυγή του αναγωγισμού και των

μονιστικών ερμηνειών χωρίς να οδηγείται σε εκλεκτικισμό. Έτσι έναντι στο επιχείρημα της ασυνέχειας του έθνους-κράτους που διατύπωσαν οι μοντερνιστές αλλά και αυτό της αρχέγονης συνέχειας που υποστηρίζουν οι εθνο-συμβολιστές, επιλέγει τη διαλεκτική του σχήματος συνέχεια/ασυνέχεια. Έναντι όσων θεωρούν ότι οι εσωτερικές διεργασίες και δυναμικές καθορίζουν τις εξελίξεις και τα αποτελέσματα των πολιτικών των εθνικών κρατών προτείνει τη διαλεκτική επίδραση εσωτερικών διεργασιών και δομών που οριοθετούνται και πλαισιώνονται από εξωτερικούς δομικούς και ιστορικούς περιορισμούς. Αντί της μονομερούς εμμονής στις εσωτερικές αδυναμίες που εμποδίζουν την εξίσωση της Ελλάδας με τις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες, προτείνει την προβληματική της εξάρτησης και των ασύμμετρων διεθνών σχέσεων. Απέναντι στη μονομερή κατανόηση του διεθνούς καταμερισμού εργασίας με αποκλειστικά οικονομικούς όρους, προτείνει τον οργανικό τους εμπλουτισμό με τις προβληματικές που θέτει ο συνδυασμός εννοιών όπως είναι η ηγεμονία και η ισχύς.

Στο παρόν βιβλίο ο συγγραφέας επιχειρηματολογεί υπέρ της άποψης ότι βασική πηγή των αδυναμιών και της εξάρτησης του νεοελληνικού κράτους είναι ο χαρακτήρας της άρχουσας αστικής τάξης και ο τρόπος με τον οποίο τα συμφέροντά της εντάσσονται στις γεωπολιτικές στρατηγικές των μεγάλων δυνάμεων. Στο ίδιο μήκος κύματος με τον Κωνσταντίνο Τσουκαλά, τον Νίκο Σβορώνο και νεότερους ιστορικούς, υποστηρίζει και τεκμηριώνει ότι από την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους μέχρι σήμερα (με μικρά ιστορικά διαλείμματα, όπως για παράδειγμα στον Μεσοπόλεμο), το άρχον αστικό μπλοκ ηγεμονεύεται από τους κομπραδόρους-μεταπράτες που λειτουργούν ως εκπρόσωποι ξένων οικονομικών συμφερόντων από τα οποία αντλούν τη δυνατότητα κερδοφορίας και την οικονομική και πολιτική επικράτησή τους στον ελλαδικό χώρο. Ακόμα, θεωρεί το εφοπλιστικό κεφάλαιο ως πάρα πολύ σημαντικό που δίνει κατεύθυνση στις πολιτικές ελίτ της χώρας, αλλά που είναι καταχωρημένο μέσα σ' ένα παγκόσμιο καταμερισμό εργασίας που κυριαρχείται απ' τις ΗΠΑ. Συνεπώς, δεν επιδιώκουν τη ρήξη με τα κέντρα δυνάστευσης του ελληνικού λαού διότι χωρίς τη δική τους υποστήριξη δεν θα μπορούσαν να επιβιώσουν και να αναπαραχθούν.

Το νεοελληνικό κράτος δεν είναι δημιούργημα των Ελλήνων αστών, ούτε η εθνική συνείδηση αποτελεί δική τους φαντασιακή κατασκευή. Κατά τον συγγραφέα, η ελληνική εθνική συνείδηση ανάγεται στις

εθνοτικές ομάδες που οριοθετήθηκαν και διατηρήθηκαν από το οθωμανικό διοικητικό σύστημα των millet ενώ τροφοδοτήθηκαν από την ιδιαίτερη σχέση της ελληνικής γλώσσας με το εμπόριο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο ρόλος της γεωπολιτικής και της αναδιάταξης ισχύος των μεγάλων ιμπεριαλιστικών δυνάμεων είναι καθοριστικός σ' αυτό το σημείο. Όχι μόνο επειδή δεν επέτρεψαν την κατάπνιξη της ελληνικής επανάστασης, όπως είχε γίνει κατά το παρελθόν, αλλά επειδή επιδιώκοντας να δημιουργήσουν ένα ισχυρό ανάχωμα στην επέκταση της Ρωσίας προς τη Μεσόγειο επέβαλαν τους όρους ίδρυσης του νεοελληνικού κράτους σε άμεση συνάρτηση με τα δικά τους συμφέροντα στην Ανατολική Μεσόγειο. Πρόκειται για διπλή εξάρτηση από τις μεγάλες ιμπεριαλιστικές δυνάμεις της Ευρώπης και, μετά το 1944, τις ΗΠΑ που επιβλήθηκε και αναπαράγεται, αφενός, μέσω δυσβάστακτων δανείων και, αφετέρου, μέσω της στρατιωτικής υποστήριξης/κηδεμονίας. Αυτή η διπλή εξάρτηση, όπως πολύ σωστά επισημαίνει ο Βασίλης Φούσκας ακολουθεί το ελληνικό κράτος από την ίδρυσή του και μέχρι σήμερα και αναπαράγει την κυριαρχία των μεσαζόντων του διεθνούς κεφαλαίου που ηγεμονεύουν και κυβερνούν την ελληνική πολιτεία. Παράλληλα, η δογματική προσήλωσή τους στα ευρωατλαντικά καπιταλιστικά κέντρα εμποδίζει τη συγκρότηση πολυμερών συμμαχιών και δεν επιτρέπει την ανάπτυξη μιας ανεξάρτητης εθνικής στρατηγικής απέναντι στον τούρκικο επεκτατισμό προς το Αιγαίο και την Κύπρο.

Υπό αυτές τις συνθήκες, ένα σχέδιο εθνικής ανεξαρτησίας συνδέεται αναπόφευκτα με το αίτημα της κοινωνικής απελευθέρωσης και προϋποθέτει τη δημιουργία ενός εναλλακτικού ιστορικού μπλοκ που θα στηρίζεται στις λαϊκές τάξεις και θα καθοδηγείται από ένα κόμμα με σοσιαλιστικό προσανατολισμό. Η ελληνική αριστερά, όμως, θα πρέπει να ξεπεράσει την αδυναμία της να κατανοήσει τον εξαρτημένο/δυναστευόμενο χαρακτήρα του ελληνικού καπιταλισμού, και να διαγνώσει την στρατηγική σημασία ενός καλά επεξεργασμένου εθνικού σχεδίου αποτροπής της επέκτασης του Τούρκικου Περιφερειακού Ιμπεριαλισμού στην Ανατολική Μεσόγειο και τα Βαλκάνια. Επειδή, όμως, οι δομικοί/ιστορικοί περιορισμοί που περικλείουν το ελληνικό κράτος είναι βαθιά θεμελιωμένοι, δεν είναι εφικτό να ξεπεραστούν άμεσα και ταυτόχρονα όλοι. Η μόνη ρεαλιστική επιλογή είναι να υιοθετηθεί μια μακροπρόθεσμη στρατηγική διεύρυνσης

της ισχύος κατά το πρότυπο αυτής που ακολούθησε ο Λένιν στη διάρκεια και κατά τα πρώτα χρόνια της Οκτωβριανής Επανάστασης. Σ' αυτό το σημείο ο Βασίλης Φούσκας επικαλείται τα ευρήματα ιστορικών μελετών που είναι άγνωστες στο ελληνικό κοινό και δείχνουν ότι οι προσωρινοί συμβιβασμοί είναι θεμιτοί όταν εντάσσονται σε ένα ευρύτερο σχέδιο «ανασύνταξης» και διεύρυνσης της (οικονομικής και πολιτικο-αμυντικής) ισχύος, αλλά χωρίς αυτή την προϋπόθεση οδηγούν στην υποτέλεια, όπως έγινε αρκετές φορές στη διάρκεια ζωής του νεοελληνικού κράτους και επαναλήφθηκε πρόσφατα με τα τρία μνημόνια που υπέγραψαν οι ελληνικές κυβερνήσεις από το 2011 έως και το 2015.

Τα μνημόνια αποφυγής της χρεωκοπίας του ελληνικού κράτους και οι πολιτικές που ακολούθησαν για την εφαρμογή των προβλέψεών τους εμβάθυναν την εξάρτηση της ελληνικής πολιτείας από τον σκληρό πυρήνα της Ευρωπαϊκής Νομισματικής Ένωσης, περιόρισαν σημαντικά την εθνική ισχύ και διευκόλυναν την επέκταση της γερμανικής και τούρκικης ηγεμονίας στα Βαλκάνια.

Όπως δείχνει ο Βασίλης Φούσκας στο τρίτο δοκίμιο του παρόντος τόμου, κατά την τελευταία δεκαετία η Ελλάδα απώλεσε σημαντικά κεφάλαια, πληθυσμιακό δυναμικό, πατριωτική (εθνική) συνείδηση και γεωπολιτική δυναμική. Αντίθετα, η Τουρκία, με την οποία διαχρονικά η σχέση είναι εχθρική, οικοδόμησε σταδιακά μια ισχυρή, εθνικά «γειωμένη» αστική τάξη που έχει υπερσυσσώρευση κεφαλαίων και ισχύος και επιδιώκει την εξαγωγή τους. Τα στοιχεία που παρουσιάζει ο συγγραφέας για την τούρκικη οικονομία τεκμηριώνουν επαρκώς ότι – στη βάση ενός εθνικού σχεδίου που υπηρετήθηκε αδιάλειπτα από όλες τις πολιτικές δυνάμεις της γειτονικής χώρας από το 1980 μέχρι σήμερα – η Τουρκία αναβαθμίστηκε σε μια ισχυρή περιφερειακή ιμπεριαλιστική δύναμη που εξάγει ισχύ και κεφάλαια στα πρώην οθωμανικά εδάφη των Βαλκανίων, της Ευρασίας και της βόρειας Αφρικής.

Ο τούρκικος επεκτατισμός δεν είναι ένα συγκυριακό φαινόμενο που μπορεί να αντιμετωπιστεί με όρους πολιτικών ή/και ανθρώπινων δικαιωμάτων, όπως επιλέγουν να κάνουν οι πολιτικές ελίτ στην Ελλάδα και την Κύπρο. Είναι δομικό στοιχείο της τουρκικής υψηλής στρατηγικής που, όπως αναφέρεται στο τέταρτο δοκίμιο, αποτυπώνεται ξεκάθαρα στη φράση του Αχμέτ Νταβούτογλου ότι «η Τουρκία δεν έχει πολιτικά αλλά γεωπολιτικά σύννομα».

Στη βάση αυτών των εσωτερικών και εξωτερικών δομικών περιορισμών, η αποτροπή του τουρκικού επεκτατισμού στο Αιγαίο και την Κύπρο, κατά τον Βασίλη Φούσκα, προϋποθέτει ένα σχέδιο «μαζικού πρώτου πλήγματος» που δεν μπορεί να συνταχθεί, πολύ περισσότερο να εφαρμοστεί από το κυρίαρχο μπλοκ εξουσίας στην Ελλάδα. Απαραίτητη προϋπόθεση γι' αυτό είναι, αφενός, η σταδιακή διεύρυνση της εθνικής ισχύος με προσεκτική και θεμελιωμένη στο λαϊκό συμφέρον μετατόπιση των ορίων που θέτουν οι δομικοί/ιστορικοί περιορισμοί της εξάρτησης και υποτέλειας και, αφετέρου, η συγκρότηση ενός εναλλακτικού ηγεμονικού ρεύματος που δεν θα καθοδηγείται από τις μεταπρατικές αστικές μερίδες (έμποροι, χρηματιστές, κατασκευαστές/εργολάβοι) και τους εφοπλιστές, αλλά θα στηρίζεται σε μια πλατιά λαϊκή συμμαχία των εργατικών και των μικρομεσαίων βιοτεχνικών και βιομηχανικών στρωμάτων προσανατολισμένων σε βιομηχανίες τεχνολογιών αιχμής.

Τα τέσσερα δοκίμια που περιέχει το παρόν βιβλίο δεν εξαντλούν τις θεματικές ούτε και τα επιχειρήματα για τις συνθήκες και τις πολιτικές επιλογές που μπορούν να συμβάλουν στην επιβίωση του ελληνισμού και την ενίσχυση της θέσης του στον διεθνή καταμερισμό εργασίας. Η συνεισφορά τους έγκειται κυρίως στο ότι προτείνουν μια νέα οπτική κατανόηση της θέσης της Ελλάδας και της Κυπριακής Δημοκρατίας, των κινδύνων που αντιμετωπίζουν και των εναλλακτικών επιλογών που έχουν οι πολιτικές δυνάμεις που εκφράζουν και υποστηρίζουν τις λαϊκές τάξεις για την ευόδωση ενός σχεδίου εθνικής ανεξαρτησίας και κοινωνικής απελευθέρωσης.

Με την έκδοσή τους ανοίγει ένας κύκλος συζητήσεων στην σοσιαλιστική διανόηση και τις πολιτικές οργανώσεις της αριστεράς, που εκτός από τις αντιπαραθέσεις που θα προκαλέσει νομίζω ότι θα συμβάλει στο να ξεπεραστούν χρόνια στερεότυπα και προκαταλήψεις προκειμένου να γίνει ένα βήμα μπροστά προς τη θεμελίωση και την ηγεμονία της σοσιαλιστικής προοπτικής σε μια εποχή δραματικής κρίσης για τη χώρα μας, την Ευρώπη και το κόσμο.

Κώστας Δημουλάς

Πάντειο Πανεπιστήμιο

Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά την Ελένη Ψαθά και τον Νίκο Παπαδέλλη από τη Πέτρα Λέσβου για τη βοήθεια εξεύρεσης προσωπικών δεδομένων του Ιωάννη Λημναίου, στον οποίο αφιερώνεται το βιβλίο.

Ευχαριστώ τη σύζυγό μου, Βέσνα Φούσκας, χωρίς την έμπρακτη και ηθική υποστήριξη της οποίας δεν θα ήταν δυνατόν να τελειώσω αυτά τα δοκίμια. Ο τετράχρονος μικρός μας γιος, Κώστας, θα είναι μια μέρα σε θέση να διαβάσει αυτά που έγραφε ο πατέρας του χρόνια πριν. Η χαρά που μου 'δινε όταν ερχόταν στη σοφίτα του σπιτιού μας να με δει όταν εργαζόμουν συνέβαλε αποφασιστικά στο να ξεπερνά τη μελαγχολία που αποκτά κανείς όταν ασχολείται με θέματα όπως αυτά του βιβλίου και μάλιστα σε περίοδο πανδημίας.

Ευχαριστώ τη Νάντια Βαλαβάνη, πρώην Υφυπουργό Οικονομικών της Ελλάδας, αρμόδια για τη φορολογία και τη δημόσια περιουσία, για την πολύτιμη βοήθεια στο τρίτο δοκίμιο και στην Εισαγωγή. Με τον Κώστα Ήσυχο, πρώην Υφυπουργό Άμυνας της Ελλάδας, είχα άπειρες συζητήσεις για θέματα ασφάλειας της χώρας – τον ευχαριστώ θερμά.

Ευχαριστώ τον Κώστα Δημουλά, με τον οποίο η συνεργασία μας πάει πίσω στα φοιτητικά μας χρόνια τη δεκαετία του 1980. Ο Κώστας μελέτησε κριτικά το βιβλίο και δέχτηκε να γράψει τον Πρόλογο.

Ευχαριστώ τον Μπουλέντ Γκοκάυ, με τον οποίο έχω συνυπογράψει τρεις μονογραφίες και πολλά άρθρα για το ζήτημα της (σχετικής) οικονομικής και γεωπολιτικής παρακμής των ΗΠΑ και του ευρω-ατλαντισμού γενικότερα και για τις εκτενείς συζητήσεις μαζί του για το θέμα του τουρκικού περιφερειακού ιμπεριαλισμού (sub-imperialism).

Ευχαριστώ τον παλιό μας φίλο και συμφοιτητή, Τόλη Μαλάκο, ο οποίος μου προσέφερε ανιδιοτελώς τα φώτα της φιλοσοφικής του παιδείας στο τέταρτο δοκίμιο για τη σχέση Βέμπερ-Κονδύλη. Ευχαριστώ ακόμα τους Γιώργο Ευαγγελόπουλο (πανεπιστημιακό-διεθνολόγο-οικονομικό) και τον Ραϋμόνδο Πετρίδη (πανεπιστημιακό-φιλόσοφο) για την πολύ κατατοπιστική καθοδήγηση που μου προσέφεραν στη μελέτη του έργου του Κονδύλη καθώς και για τα κείμενα που μου προμήθευσαν ηλεκτρονικά.

Τα σεμινάρια του μη κερδοσκοπικού σωματείου της EMAR (Ίδρυμα Εργατικών Ερευνών) στο βόρειο Λονδίνο που διευθύνει ο Ισμαήλ Μπουγιουκακάν είναι ένα από τα καλύτερα φόρουμ συζήτησης για τη συγκριτική πολιτική και κοινωνική ιστορία των εργατικών κινημάτων της Ευρώπης και της Μέσης Ανατολής. Ευχαριστώ τους Μουσταφά Τουρκές (панεπιστημιακό-πολιτικό επιστήμονα), Τουράν Σουμπασάτ (панεπιστημιακό-οικονομολόγο) και Μπουλέντ Αράς (панεπιστημιακό-διεθνολόγο) που μου παραχώρησαν κείμενα δικά τους αλλά και άλλων Τούρκων διανοητών, δίνοντάς μου έτσι το ακριβές στίγμα και επίπεδο συζήτησης της τουρκικής πολιτικής και ακαδημαϊκής σκηνής για τα θέματα με τα οποία καταπιάνεται το βιβλίο. Και οι τρεις είναι μέλη της συντακτικής επιτροπής της ακαδημαϊκής επιθεώρησης *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, την οποία διευθύνω από το 1998.

Ευχαριστώ θερμά τον Δημοσθένη Σημιαίακη, ταξίαρχος ε.α. των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων, για τη βοήθεια που μου προσέφερε σχετικά με το τέταρτο δοκίμιο.

Ευχαριστώ τη Μαρία Ζαχαρία (ναυτιλιακή υπάλληλο) για πολύ χρήσιμες πληροφορίες σχετικά με τη δράση του εφοπλιστικού κεφαλαίου στην Ελλάδα, καθώς και τον Παναγιώτη Φυλακτό (ναυτιλιακό πράκτορα) για το ίδιο θέμα.

Θα έχω σίγουρα παραπλανήσει κάποιους συναδέλφους με το να τους ζητάω πληροφορίες και υλικό για πολύ εξειδικευμένα θέματα. Κάποιοι/ες ίσως νόμιζαν, για παράδειγμα, ότι έγγραφα μελέτη για τη μικρασιατική εκστρατεία, ή για την επανάσταση του 1821, ή για τον εθνικισμό, ή για την πολιτική οικονομία της Τουρκίας ή, ακόμα, για την κρίση του 1974 στη Κύπρο, ή για τις κοινωνικές τάξεις στην Ελλάδα, ή την κρίση των Ιμίων το 1996. Σ' αυτή τη κατηγορία ανήκουν οι εξής:

Γρηγόρης Τσάλτας (панεπιστημιακός-διεθνολόγος), Σωτήρης Ριζάς (ιστορικός-διευθυντής του κέντρου έρευνας της ιστορίας του νεώτερου ελληνισμού στην Ακαδημία Αθηνών), Πέτρος Πιζάνιας (панεπιστημιακός-ιστορικός), Βασίλης Ασημακόπουλος (панεπιστημιακός-πολιτικός επιστήμονας-νομικός), Γιάννης Τόλιος (οικονομολόγος), Λουκάς Αξελός (ιστορικός και εκδότης), Βασιλική Λάζου (панεπιστημιακός-ιστορικός), Αλέξανδρος Χρύσης (панεπιστημιακός-πολιτική φιλοσοφία), Δημήτρης Αλευρομάγειρος (στρατηγός ε.α. των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων), Θεόδωρος Καρυώτης (панεπιστημιακός-οικονομολόγος), Γιώργος Μανιάτης

(πανεπιστημιακός-πολιτική φιλοσοφία), Μάνος Καραγιάννης (πανεπιστημιακός-διεθνή ασφάλεια), Άγγελος Συρίγος (πανεπιστημιακός-διεθνολόγος-νομικός και υφυπουργός παιδείας στη κυβέρνηση Κων/νου Μητσοτάκη) και Χαζάλ Παπουτσουλάρ (πανεπιστημιακός-ιστορικός).

Δικαιολογώντας την παραπλάνηση, να πω ότι λόγω της διεπιστημονικής φύσης των δοκιμιών που καταθέτω εδώ, ήθελα να έχω όσο το δυνατόν βαθύτητα και πλατύτητα ενημέρωσης απ' όλο το φάσμα των κοινωνικών επιστημών και της ελληνικής ιστορίας και οικονομίας. Το αν έφερα σε πέρας αυτή την αποστολή μόνο οι παραπάνω μπορούν να το κρίνουν με βάση την ειδικότητά τους.

Το πρώτο ερέθισμα σοβαρής μελέτης του κυπριακού ζητήματος μου το έδωσε 25 χρόνια πριν ο αείμνηστος Κύπριος φίλος μου, πρόσφυγας από τον Άγιο Αμβρόσιο, Κυριάκος Χριστοδούλου. Για το ίδιο θέμα θα επιθυμούσα να ευχαριστήσω και τον παλιό φίλο, Βασίλη Αναστασόπουλο, ο οποίος, μεταξύ άλλων, με έφερε σε επαφή με ΕΛΔΥΚάριους που είχαν αντιμετωπίσει τις δυνάμεις του Αττίλα στην Κύπρο στη δεύτερη τουρκική προέλαση στο νησί, 14-16 Αυγούστου 1974 – η περίφημη μάχη του στρατοπέδου της ΕΛΔΥΚ, ένα ιστορικό, πολιτικό και επιχειρησιακό θέμα που με απασχολεί έντονα. Ευχαριστώ, ακόμα, τον παλιό μου συμμαθητή από την Αγία Παρασκευή της Λέσβου, Μιχάλη Καμπάκο, για το ίδιο θέμα, ο οποίος μ' έφερε σε επαφή με τον ΕΛΔΥΚάριο, Λουκά Βαρελτζή, απ' το χωριό Κάτω Τρίτος της Λέσβου.

Ευχαριστώ θερμά τον Αχιλλέα Σούγιοιτζη, τουριστικό πράκτορα από τον Μόλυβο της Λέσβου, για τα εξαιρετικά κείμενα που μου προμήθευσε σχετικά με τον ρόλο της ΤUI στην Ελλάδα.

Ευχαριστώ όλες τις παιδικές μου φίλες και φίλους από τη γενέτειρά μου, Πέτρα Λέσβου, για τη συνεχή ροή πληροφοριών που μου έστελναν σε σχέση με το μεταναστευτικό. Είμαι πεισμένος ότι το όλο θέμα, πρώτα και κύρια, έχει να κάνει με τη μορφή *πολέμου με υποκατάστατα* που έχει επιλέξει η τουρκική ηγεσία, αν και υπάρχουν τεράστια ανθρωπιστικά θέματα, τα οποία οξύνει η ρατσιστική στάση της ΕΕ στο ζήτημα.

Ευχαριστώ θερμά τον Σωκράτη Αργύρη από την Κρήτη για το πολύτιμο αρχειακό-ψηφιακό υλικό που μου γνωστοποίησε σχετικά με τον Καποδίστρια, και τους δημοσιογράφους Γιώργο Σαχίνη, από το κανάλι της Κρήτης, και Άρη Λαμπρόπουλο. Επίσης, ευχαριστίες οφείλω στους Σταύρο Λυγερό και Τάσο Τσακίρογλου για το βήμα που μου δίνουν

μέσω του SLPress και της *Εφημερίδας των Συντακτών*, αντίστοιχα, για να εκφράσω τις απόψεις μου σε θέματα πολιτικής επικαιρότητας.

Μία εντελώς διαφορετική μορφή του πρώτου δοκιμίου δημοσιεύτηκε στο περιοδικό του Λουκά Αξελού, *Τετράδια πολιτικού διαλόγου, έρευνας και κριτικής* (2021, αφιέρωμα στα 200 χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης). Μία πολύ διαφορετική μορφή του δεύτερου δοκιμίου δημοσιεύτηκε στην ιστοσελίδα του *The Press Project* στις 5 Φεβρουαρίου 2021 και μετά στον τόμο που επιμελήθηκε ο Δημήτρης Καλτσώνης με τίτλο, *Επανάσταση, κρίση, επανάσταση: Η Ελλάδα 1821-2021* (Τόπος, 2021). Ευχαριστώ θερμά τους παραπάνω εκδότες και την ιστοσελίδα του *The Press Project* για την αναπαραγωγή εδώ μέρους των κειμένων.

Από τους συναδέλφους μου στην Οικονομική και Νομική σχολή του Πανεπιστημίου του Ανατολικού Λονδίνου, καθώς και από το Κέντρο Έρευνας για τη Μελέτη των Κρατών, Αγορών και Λαών που διευθύνω (STAMP), επιθυμώ να ευχαριστήσω τους Σάμπα Ρού-Μουκερζή (οικονομολόγο), Ετζίκε Ουτέογκου (οικονομολόγο), Κίνγκαν Χουάνγκ (διοίκηση επιχειρήσεων) και Ραούλ Μπιανκί (πολιτική οικονομία τουρισμού). Για να μπορέσω να ερευνήσω και να γράψω αυτά τα δοκίμια, χρειάστηκε η βοήθεια των διδακτορικών μου φοιτητών και φοιτητριών. Τους ευχαριστώ, όπως και ευχαριστώ θερμά τον πρόεδρο της σχολής μου, Μοχάμεντ Άλι (διοίκηση επιχειρήσεων), που ενέκρινε την απασχόληση μερικών από τους φοιτητές μου για να με βοηθήσουν με τα μαθήματα και τις διορθώσεις των γραπτών προκειμένου ν' αφοσιωθώ στην έρευνα και στο γράψιμο.

Ευχαριστώ πάρα πολύ τις εκδόσεις Επίκεντρο και τον διευθυντή τους, Πέτρο Παπασαραντόπουλο, για το εξαιρετικό εκδοτικό αποτέλεσμα. Είναι το τρίτο μου βιβλίο με τον εκδοτικό οίκο που διευθύνει και είμαι σίγουρος ότι αυτή τη φορά θα είναι περισσότερο ικανοποιημένος, αν μη τι άλλο διότι δεν υπήρχε το πρόβλημα της μετάφρασης. Ξεκινώντας να γράψω βιβλίο απευθείας στη μητρική μου γλώσσα για πρώτη φορά από το 1995, με έκανε περισσότερο απαιτητικό με τον εαυτό μου και ειδικά με την επιστημονική και πολιτική ποιότητα αυτών των δοκιμίων για τα οποία μόνο εγώ είμαι αποκλειστικά υπεύθυνος και ουδείς από τους προαναφερθέντες.

Βασίλης Κων/νου Φούσκας

Γουέστ Μπάιφλντ, Σάρρεϋ Αγγλίας
Ιανουάριος 2022

Εισαγωγή

*Χωρίς περίσκεψιν, χωρίς λύπην, χωρίς αιδώ
Μεγάλα κ' υψηλά τριγύρω μου έκτισαν τείχη*

*Και κάθομαι και απελπίζομαι τώρα εδώ
Άλλο δεν σκέπτομαι: το νουν μου τρώγει
αυτή η τύχη*

*Διότι πράγματα πολλά έξω να κάμω είχαν
Α, όταν έκτιζαν τα τείχη πώς να μην προσέξω*

*Αλλά δεν άκουσα ποτέ κρότον κτιστών ή ήχον
Ανεπαισθήτως μ' έκλεισαν από τον κόσμον
έξω*

Κων/νος Καβάφης, «Τείχη»

Περιφερειακός ιμπεριαλισμός και αποτροπή είναι αυτό που υποδηλώνουν οι τίτλοι των τεσσάρων δοκιμίων υπό αυτό τον γενικό τίτλο του βιβλίου. Βασικά, αναφέρονται στον *τουρκικό* περιφερειακό ιμπεριαλισμό και στην *ελληνική* αποτροπή, μια αποτροπή την οποία έχω πειστεί ότι δεν μπορεί να φέρει σε πέρας το πολλαπλά εξαρτημένο αστικό συγκρότημα εξουσίας της χώρας. Άρα, έρχομαι να επιχειρηματολογήσω υπέρ μιας *σοσιαλιστικής* οικονομίας και μιας *σοσιαλιστικής* αποτροπής, τα οποία σημαίνουν ανατροπή των κυρίαρχων πολιτικών και οικονομικών μερίδων που κατέχουν την κρατική εξουσία σήμερα.

Το κυρίαρχο συγκρότημα εξουσίας είναι βαθιά εξαρτημένο απ' το ξένο μεγάλο κεφάλαιο και τα ξένα κέντρα πολιτικής εξουσίας. Θρυμματισμένο και ανομοιογενές, επικαθορίζεται ευθέως από εξωγενείς ταξικούς δρώντες οι οποίοι και κατευθύνουν την κρατική πολιτική της χώρας ειδικά σε θέματα *υψηλής πολιτικής*. Αυτά είναι: οικονομική πολιτική, εθνική ασφάλεια και άμυνα και εξωτερική πολιτική. Αυτό έχει ως συνέπεια να κάνει συχνά αυτό το συγκρότημα εξουσίας *απάτριδο, χωρίς πατρίδα*. Σε μεγάλο βαθμό, αυτό οφείλεται στο ότι οι κυρίαρχες

μερίδες μέσα σ' αυτό το ανομοιογενές ταξικά συγκρότημα είναι, απ' τη μια μεριά, αυτό που συνεχίζω να αποκαλώ –ελλείψει καλύτερου όρου– «μεταπρατική-χρηματιστηριακή» αστική τάξη (η εσωτερική συνιστώσα) και, από την άλλη, αυτός ο μέγας παγκόσμιος πυλώνας του δολαρίου, το εφοπλιστικό κεφάλαιο (η εξωτερική συνιστώσα). Τονίζω ότι μετά το 2015-16 η μεταπρατική-χρηματιστηριακή μερίδα έχει παντελώς «αφελληνιστεί» – δες ιδιαίτερα το τρίτο δοκίμιο.

Η γύμνια του χρηματιστηριακού μεταπρατισμού στην Ελλάδα και η αδιαφορία του εφοπλιστικού κεφαλαίου για τη πορεία της χώρας –οι ισχυρότερες μερίδες του κεφαλαίου μέσα στο άρχον συγκρότημα εξουσίας– φάνηκαν το πρώτο εξάμηνο του 2015, όταν ο ελληνικός λαός μπήκε σφήνα στην τεράστια κρίση του συστήματος εξάρτησης και υποτέλειας ζητώντας ανεξάρτητη και ακηδεμόνευτη πολιτική εκπροσώπηση. Στην Ελλάδα του 2011-15 είχε δημιουργηθεί ένας είδος «έκτακτης ανάγκης» και ανοιχτής κρίσης που μπορούσε να οδηγήσει στον παντελή εκτροχιασμό του εξαρτημένου συγκροτήματος εξουσίας και στην απώλεια ελέγχου από τα ξένα κέντρα χρηματιστηριακής και πολιτικής εξουσίας. Από τη μία ήταν το καταρρέον σύστημα του μεταπρατικού δικομματισμού του ΠΑΣΟΚ και της ΝΔ, κι από την άλλη ο ελληνικός λαός που αντιστεκόταν στο καθεστώς της υποδούλωσης των μνημονίων που επέβαλλε ο ευρω-ατλαντισμός. Το πρώτο εξάμηνο του 2015, οι βασικοί εκπρόσωποι του ελληνικού λαού, οι ηγέτες του ΣΥΡΙΖΑ, λύγισαν.

Προσωπικά, δεν πιστεύω ότι λύγισαν επειδή ήταν «προδότες του έθνους». Πιστεύω ότι λύγισαν διότι δεν κληρονόμησαν κανένα στρατηγικό σχέδιο απ' το αστικό συγκρότημα εξουσίας που κατέρρεε, είτε στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας είτε στον τομέα των εξωτερικών σχέσεων και της άμυνας της χώρας – κι αυτό ήταν κάτι που γνώριζαν εκ των προτέρων κι εκεί, ναι, υπάρχει ευθύνη. Αυτό το σχέδιο δεν υπήρχε διότι δεν υπήρξε ποτέ μια εύρωστη ελληνική αστική τάξη που θα ένωνε με συνεκτικό τρόπο όλες τις μερίδες της αστικής τάξης υπό την ηγεμονία της, και θα είχε έτσι *ταξικό συμφέρον* να το είχε επεξεργαστεί και να το ανανεώνει ιστορικά: πάντα ήμασταν τα πειθήνια παιδιά των δυτικών μας συμμάχων διότι αυτοί μας «ταΐζαν» κι αυτοί μας «προστάτευαν». Εν πάσει περιπτώσει, η αποτυχία του ΣΥΡΙΖΑ έγκειται αλλού. Η αποτυχία του έγκειται στο ότι δεν είχε *δικό του* στρατηγικό σχέδιο που, ως πρώτο βήμα, θα μπορούσε να ξεκινήσει να ρίχνει τα

Θεμέλια της δημιουργίας μιας αιεφόρου οικονομικής ανάπτυξης με βασικό μοχλό στη κρατική εξουσία τις εργατικές και λαϊκές τάξεις της χώρας, χτίζοντας ταυτόχρονα ένα δημοκρατικό, στιβαρό κράτος. Η εργασία πρέπει να κατέχει την κρατική εξουσία ώστε να διευθύνει και να ελέγχει το κεφάλαιο και να βάζει φρένο στα κύρια παραστρατήματά του: τον εθνικισμό, τον ιμπεριαλισμό και τη στυγνή εκμετάλλευση της εργατικής δύναμης. Αυτός πρέπει να είναι ο πρώτος κύριος στόχος ενός αυθεντικού σοσιαλιστικού κινήματος σε κατάσταση ανοιχτής κρίσης. Έτσι, τα «κατορθώματα» του ΣΥΡΙΖΑ, στενά αλληλένδετα, ήταν δύο. Πρώτον, η παλινόρθωση –και εξωθεσμική ενίσχυση– στην εξουσία αυτών των μερίδων της αστικής τάξης, στις οποίες οφείλεται το κατρακύλισμα της χώρας και του λαού της στο βούρκο. Δεύτερον, ο ενθρονισμός του –προς το παρόν– ως ένας απ’ τους υπαλλακτικούς πολιτικούς της εκπροσώπους.¹ Εν πολλοίς, ο ΣΥΡΙΖΑ σήμερα υπηρετεί αυτήν την τάξη με την επιπλέον εξωθεσμική θωράκισή της που πήρε από τη Τρόικα. Σήμερα, στην καρδιά της κρατικής εξουσίας της χώρας είναι ενθρονισμένοι εξωγενείς δρώντες, οι οποίοι ουδεμία σχέση έχουν με τα λαϊκά συμφέροντα και την άμυνα της χώρας από εξωτερικές απειλές. Τα «τείχη» που υψώνουν μπροστά στον ελληνικό λαό αυτές οι εξαρτημένες δομές εξουσίας πρέπει να τεθούν σε νέα δοκιμασία από νέες πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις. Τούτου λεχθέντος, τα τέσσερα δοκίμια που παρουσιάζονται εδώ στη κρίση του αναγνώστη και της αναγνώστριάς είναι δοκίμια πολιτικής παρέμβασης σε δύο τεράστια πρακτικά-εμπειρικά ζητήματα «υψηλής πολιτικής».

¹ Το μεσημέρι της 13ης Ιουλίου 2015, η Νάντια Βαλαβάνη, αναπληρώτρια Υπουργός Οικονομικών της πρώτης κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ, θα γράψει στην επιστολή παραίτησής της προς τον πρωθυπουργό της χώρας, Αλέξη Τσίπρα: «Αλέξη, ξέρεις πολύ καλύτερα από μένα ότι σ’ έναν πόλεμο, όταν οι δυνάμεις του αντιπάλου αποδειχτούν συντριπτικά υπέρτερες, επιτρέπεται η συνθηκολόγηση – με μοναδικό στόχο την ανασύνταξη των δικών σου δυνάμεων και την οργάνωση, ξανά, της αντίστασης που θα επιτρέψει να μεταβάλεις πλέον τις ίδιες εκείνες τις συνθήκες που οδήγησαν στην ήττα. Αυτή η ‘συνθηκολόγηση’, όμως, είναι τόσο συντριπτική, που δε θα επιτρέψει ανασύνταξη δυνάμεων. Και η επιδείνωση, με δική μας υπογραφή, της κατάστασης ενός εξαντλημένου λαού εκεί που πήγαινε να σηκώσει κεφάλι, θα αποτελέσει ‘ταφόπλακα’, για πολλά χρόνια, οποιωνδήποτε δυνατοτήτων χειραφέτησής του». Είχε δίκιο. Δες, Νάντια Βαλαβάνη (2016), *Τρίτο μνημόνιο. Η ανατροπή μιας ανατροπής*, Αθήνα: Λιβάνης, σ. 211.

1. Τι δεν μπορούν –ή/και δεν θέλουν– να κάνουν τα υπουργεία Οικονομικών και Εργασίας που να είναι προς όφελος του λαού και των υλικών-παραγωγικών κλάδων της κοινωνικής οικονομίας της χώρας;
2. Τι δεν μπορούν –ή/και δεν θέλουν– να κάνουν τα υπουργεία Εξωτερικών και Άμυνας που θα κατοχυρώνουν την εθνική ανεξαρτησία και την ασφάλεια της χώρας με βάση το εργατικό-λαϊκό συμφέρον;

Τα ερωτήματα είναι απλά αλλά οι απαντήσεις τους, θεωρητικά και πρακτικά, είναι πάρα πολύ δύσκολες λόγω των αντικειμενικών-δομικών και ιστορικών περιορισμών που ανυψώνονται γύρω από τον λαό της Ελλάδας – τα περίφημα *constraints*. Είναι τα «τείχη» του Κων/νου Καβάφη και το «σιδερένιο κλουβί» (*iron cage*) του Μαξ Βέμπερ.² Όσο

² Το *iron cage* του Βέμπερ προσιδιάζει περισσότερο σε ορθολογικά *constraints* και σε θεσμικούς κανόνες οι οποίοι νομιμοποιούν αυτήν την ορθολογικότητα της νεωτερικής εποχής. Υπάρχει μεγάλος συσχετισμός μεταξύ της Βεμπεριανής κοινωνιολογικής θεωρίας και της αυστρο-γερμανικής οικονομικής σχολής των νεο-φιλελεύθερων οικονομικών, η οποία άρχισε να εμφανίζεται απ' τα τέλη της δεκαετίας του 1920 και πέρασε στη σχετική φιλολογία με το όνομα «ορντοφιλελευθερισμός». Πρέπει να διακριθεί απ' τον αγγλοσαξονικό νεο-φιλελευθερισμό των Μίλτον Φρίντμαν κ.ά. Μετά τον πόλεμο, ειδικά στη Γερμανία, επικράτησε ο όρος «social market economy» (κοινωνική οικονομία της αγοράς), η οποία άρχισε να εμφανίζεται και σ' όλες τις Συνθήκες της ΕΟΚ/ΕΚ/ΕΕ απ' το 1957 μέχρι σήμερα. Κατά βάση, όπως έχουμε δείξει αλλού, η Γερμανία κατάφερε να περάσει το ορντοφιλελεύθερο πρότυπο οργάνωσης της οικονομίας και των κανόνων της σ' όλη την ΕΟΚ/ΕΕ μέσω των Συνθηκών και είναι αυτό που την καθιστά μια ιδιότυπη ιμπεριαλιστική χώρα. Ορντοφιλελευθερισμός δεν είναι απλά τα οικονομικά της προσφοράς, αλλά η ορθολογική θεσμοποίηση των οικονομικών της προσφοράς με πειθαρχίες και κανόνες οι οποίοι στοχεύουν στην απο-πολιτικοποίηση της κοινωνικής οικονομίας και την απόλυτη ανεξαρτησία της κεντρικής τράπεζας από πολιτικές-συνδικαλιστικές επιρροές και δεσμεύσεις (το αντι-πληθωριστικό πρότυπο οργάνωσης της οικονομίας). Πρόκειται για προσπάθεια αποβολής της πάλης των τάξεων απ' την ιστορία, μοριοποίησης-ατομικοποίησης του κοινωνικού και πειθάρχησης των εργαζομένων στα κελεύσματα μιας αόρατης εξουσίας. Η βιβλιογραφία γι' αυτό το θέμα είναι τεράστια. Τονίζω ότι, ιστορικά, ο αυστρο-γερμανικός ορντοφιλελευθερισμός προϋπήρξε του αγγλοσαξονικού νεο-φιλελευθερισμού, ο Φρίντμαν μαθήτευσε δίπλα στον Φρίντριχ Χάγιεκ, οι αγγλοσάξονες νεο-φιλελεύθεροι υπήρξαν μαθητές των Αυστρο-γερμανών. Έχω εξετάσει αυτό το θέμα με αρθρογραφία στα αγγλικά, αλλά και στην πρόσφατη μελέτη μου με τον Μπουλέντ Γκοκάι, *Η αποσύνθεση του ευρω-ατλαντισμού και ο νέος αυταρχισμός* (Επίκεντρο, 2020, πρώτη έκδοση στα αγγλικά από τον Palgrave-Macmillan το 2019).

αδύναμος είναι ο παραγωγικός, εξαγωγικός και βιομηχανικός ιστός της χώρας, τόσο λιγότερο ανταγωνιστικός είναι σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο, τόσο πιο βαθιά είναι η εξάρτηση σε θεσμικό και πολιτικό επίπεδο και, άρα, τόσο πιο ψηλά τα τείχη του Καβάφη – τα *constraints*. Έτσι, λαός και κράτος φυλακίζονται πίσω απ’ τις σιδεριές και ο έξωθεν ισχυρός σου λέει: είσαι ελεύθερος, αλλά η ελευθερία σου είναι τα μέτρα που μπορείς να βαδίσεις μέσα στο σιδερένιο κλουβί. Αυτά είχε ν’ αντιμετωπίσει η πρώτη κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ το πρώτο εξάμηνο του 2015, ελλείψει ενός ρεαλιστικού σοσιαλιστικού σχεδίου. Εντούτοις, υπάρχει ελπίδα, αν και εφόσον γίνει ενδεδειγμένη μελέτη των «ορίων των αποκλεισμών» (Τόλης Μαλάκος) στη πορεία προς τον σοσιαλισμό. Αυτή είναι η μέθοδος που ασπάζεται το παρόν πόνημα, να μελετήσει τα όρια των αποκλεισμών, των ορίων των τειχών, δηλ. της προσεκτικής τους στρατηγικής επιθεώρησης, ώστε να θέσει σε δοκιμασία τις αντοχές του, να εντοπίσει πιθανές ρωγμές με στόχο κάποτε να τα γκρεμίσει.

Η εγγενής τάση του κεφαλαίου σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, καθώς και των πολιτικών του εκπροσώπων, είναι οι σοβαρές περιοδικές κρίσεις που το διέπουν. Κάθε κρίση, με τη σειρά της, γεννά τους επίδοξους ανατροπείς της πολιτικής εξουσίας του κεφαλαίου – έτσι γεννήθηκε το ΠΑΣΟΚ το 1974 και ο ΣΥΡΙΖΑ το 2010. Νέοι επίδοξοι ανατροπείς θα εμφανιστούν –αν δεν είναι ήδη παρόν– με την πρώτη ευκαιρία. *Ο σοσιαλισμός είναι η ιστορική σκιά του καπιταλισμού*, όπως έχει επιχειρηματολογήσει ένας μελετητής των σοσιαλιστικών και κομμουνιστικών κινημάτων της Ευρώπης.³ Έπειτα, υπάρχει και κάτι άλλο – το Σύνταγμα. Ο ανώτατος νόμος του κράτους, το ελληνικό Σύνταγμα, «θεμελιώνεται στη λαϊκή κυριαρχία» με όλες τις εξουσίες να «πηγάζουν από το λαό και να υπάρχουν υπέρ αυτού και του Έθνους» (άρθρο 1). Άρα, το ελληνικό Σύνταγμα κατοχυρώνει ως ανώτατο νόμο του κράτους την *εθνική ανεξαρτησία* και τη *λαϊκή κυριαρχία*. Η αναντιστοιχία είναι προφανής. Ο ανώτατος νόμος του κράτους δεν τηρείται στην πράξη από τις κοινωνικές και πολιτικές τάξεις που ιστορικά τον έχουν θεσπίσει. Τα μνημόνια παρήγαγαν πρωτογενές δίκαιο που καταλύουν το Σύνταγμα της Ελλάδας ως ανώτατη πηγή

³ Αυτή είναι η βασική θέση του Ντόναλντ Σασούν στο έργο του, *Εκατό χρόνια σοσιαλισμού*. Στα ελληνικά έχει κυκλοφορήσει απ’ τις εκδόσεις Λιβάνη. Η προσέγγιση του Σασούν σ’ αυτό το έργο εμπνέεται απ’ τον ρεβιζιονιστικό μαρξισμό του Έντουαρντ Μπέρνσταϊν.

νόμου και κρατικής-εθνικής κυριαρχίας. Χαρακτηριστική παραμένει η περίπτωση του «πολυ-νομοσχεδίου» του Μαΐου 2016 (7.500 σελίδες), επιστέγασμα του τρίτου μνημονίου και της συνθηκολόγησης του ΣΥΡΙΖΑ, το οποίο δημιουργεί ευθέως εξωθεσμικά όργανα ελεγχόμενα από εμπειρογνώμονες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και με αρμοδιότητες υπεράνω και ανώτερες του Υπουργείου Οικονομικών.⁴ Είναι, υποστηρίζω, η *σοσιαλιστική* δημοκρατία που θα κάνει πράξη το Σύνταγμα που συνέταξε η αστική τάξη της χώρας, καθώς το ζήτημα των λαϊκών αιτημάτων για μια εργατική-λαϊκή κρατική εξουσία που τέθηκε το πρώτο εξάμηνο του 2015 –αλλά και σε προηγούμενες περιόδους της ελληνικής ιστορίας όπως δείχνουν τα δοκίμια– παραμένει άλυτο.

Το σοσιαλιστικό πρόγραμμα σε ζητήματα *υψηλής πολιτικής* δεν θα αφορά γενικόλογες διακηρύξεις περί «σοσιαλισμού» και «κομμουνισμού», «τσακίσματος της αστικής κρατικής μηχανής», εξόδου από το ευρώ, την ΕΕ και το ΝΑΤΟ κλπ, αλλά θα υποδεικνύει πρακτικά βήματα και συγκεκριμένες ρεαλιστικές λύσεις σ' αυτό που έχει αποτύχει να υπηρετήσει το άρχον αστικό συγκρότημα εξουσίας της χώρας, δηλαδή, πάνω απ' όλα, το Σύνταγμα της Ελλάδας και τον άγνωστο στρατιώτη του, τον ελληνικό λαό. *Θα είναι ένα πρακτικό-ρεαλιστικό, μεταβατικό πρόγραμμα, του οποίου η εφαρμογή θα τεντώνει και θα επεκτείνει τα όρια ανεκτικότητας του διεθνούς καπιταλισμού, υπονομεύοντας το σύστημα της πολλαπλούς εξάρτησης σε εθνική-λαϊκή βάση.* Πρόκειται γιαυτό που αποκαλώ ως *σοσιαλιστική πολιτική των ορίων*, μια πολιτική η οποία για να εφαρμοστεί χρειάζεται η ανάδυση μιας νέας πολιτικής επιχειρηματικότητας που να είναι άξια να σταθεί –τηρουμένων όλων των ιστορικών και πολιτικών αναλογιών– στο ύψος τέτοιων ηγετών όπως ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, ο Ηλίας Ηλιού και ο Ανδρέας Γ. Παπανδρέου. Η εφαρμογή του Συντάγματος της χώρας μέσω ενός εξειδικευμένου και συγκεκριμένου προγράμματος κοινωνικών και οικολογικών αναγκών μοιράζεται ένα μεγάλο σύνоро με τη *σοσιαλιστική* δημοκρατία, η οποία τιμά τον ελληνικό λαό και τις θυσίες του, είτε αυτές που έκανε στα πεδία των ιστορικών μαχών, είτε στο εσωτερικό μέτωπο

⁴ Δες ιδιαίτερα, Νάντια Βαλαβάνη (2016), ό.π., σ. 116 κ.ε. Τότε ιδρύθηκε και το νέο Υπερταμείο των ιδιωτικοποιήσεων, της αλλαγής του υπολογισμού του ΕΝΦΙΑ και πολλών άλλων «μεταρρυθμίσεων», όλα στον βωμό εξυπηρέτησης πρωτογενών πλεονασμάτων με βάση ένα καθεστώς διαρκούς λιτότητας έως το 2060. Το «πολυ-νομοσχέδιο» έγινε νόμος του κράτους – Ν.4389/2016.

αγωνιζόμενος ενάντια στη λιτότητα, τα αντεργατικά μέτρα, τον ιμπεριαλισμό και το κρατικό αυταρχισμό. Εν παρόδω, σημειώνω ότι το Σύνταγμα του 1974, χωρίς να είναι «τέλειο», είναι, κατά το μάλλον, ένα κεϊνσιανό Σύνταγμα. Δεν είναι νεο-φιλελεύθερο, αν και υπάρχουν άμεσα σχέδια νεο-φιλελευθεροποίησής του ώστε «να γίνουμε, επιτέλους, όπως οι ανεπτυγμένες χώρες της Δύσης». Τόσο ο Κων/νος Καραμανλής όσο και ο Ανδρέας Γ. Παπανδρέου που το υπηρέτησαν από το 1974 έως το 1996 είχαν πατήσει πάνω στο δικαίκο πλαίσιο της διεθνούς συγκυρίας, το οποίο εξυπηρετούσε περισσότερο τα οικονομικά της ζήτησης και τον κρατικό τομέα της οικονομίας, παρά τα οικονομικά της προσφοράς και του χρηματιστηρίου. Μέσα από τη μελέτη των «ορίων» και των «αποκλεισμών», τα δοκίμια αυτά υποδεικνύουν, με την ταπεινότητα που επιβάλλεται από την κριτική και κοπιώδη επιστημονική έρευνα, το πώς ο πολιτικός στόχος της *σοσιαλιστικής* δημοκρατίας μπορεί να πραγματοποιηθεί βήμα προς βήμα και με συγκεκριμένες προτάσεις που απορρέουν από την ταξική οικονομική ανάλυση και από τη θεωρία και πρακτική των διεθνών σχέσεων της χώρας, ειδικά σε σχέση με τη συγκρουσιακή της πορεία με τη Τουρκία. Έτσι, παρόλο που πρόκειται για δοκίμια πολιτικής παρέμβασης, έχουν επιστημονική θεμελίωση και είναι εκεί που πέφτει το κέντρο βάρους του βιβλίου. Η έρευνα επικεντρώνεται σ' αυτό που υπαινίσσεται ο Τόλης Μαλάκος: ο σωστός δρόμος μπορεί να βρεθεί αν μελετηθούν με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ακρίβεια και προσοχή τα «όρια των αποκλεισμών», οι σιδεριές. Πρόκειται για ένα εξαιρετικά δύσκολο έργο που το ανά χείρας πόνημα ευελπιστεί μόνο να ξεκινήσει ρίχνοντας τους «ακρογωνιαίους λίθους». Πώς γίνεται αυτό;

Πρώτα και κύρια, τα δοκίμια στηρίζονται στη βασική επιστήμη των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών, την ιστορία. Η αφήγηση ξεκινά με μια ιστορική συζήτηση για το πώς γίνεται η εμπλοκή έθνους, τάξης, διεθνών σχέσεων και γεωπολιτικής στην ίδρυση του ελληνικού κράτους το 1830, αλλά και μετέπειτα (δοκίμιο 1). Έχοντας θέσει τις ιστορικές εναρκτήριες βάσεις των θεμελιωδών χαρακτηριστικών του ελληνικού κράτους και της ελληνικής οικονομίας –το DNA του ελληνικού καπιταλισμού– η μελέτη προχωρεί στη κριτική μερικών απόψεων για τον χαρακτήρα της επανάστασης του 1821 και, βεβαίως, του ελληνικού κράτους και του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού (δοκίμιο 2). Η άποψη ότι η Ελλάδα είναι εξαρχής ένα αστικό κράτος με ιμπεριαλιστικά

χαρακτηριστικά είναι άκρως επικίνδυνη και πρέπει να κατεδαφιστεί. Η Ελλάδα, από την αρχή της ύπαρξής της, είναι κράτος *εξαρτημένο* και *δυναστευόμενο* διότι οι αστικές της τάξεις είναι υπόδουλες στο ξένο μεγάλο (δυτικό) κεφάλαιο. Η όποια εδαφική επέκταση της Ελλάδας που έλαβε χώρα από το 1830 έγινε διότι εξυπηρετούσε, *πρωτίστως*, τα συμφέροντα των εκάστοτε μεγάλων δυνάμεων της Δύσης, όχι της ελληνικής αστικής τάξης στο σύνολό της, πόσο μάλλον του ελληνικού λαού. Αν αυτό δεν συνέβαινε, τότε υπήρξε ήττα, συρρίκνωση και υφέρπων διαπραγματευτικός/προσαρμοστικός ενδοτισμός έναντι του «μεγάλου αντιπάλου» – της Τουρκίας. Άρα, μέσω των «ελληνικών» αστικών τάξεων και πολιτικών ελίτ, το ελληνικό κράτος υπηρετεί, *πρωτίστως*, ξένα συμφέροντα: «ανήκομεν εις της Δύσιν», η οποία είναι «η σωστή πλευρά της ιστορίας». Αυτή είναι η μέγγενη και οι σιδεριές απ' τις οποίες ο ελληνικός λαός πρέπει να απεγκλωβιστεί βήμα προς βήμα χωρίς, συνάμα, να έχει μονομερή αντι-δυτικά ή αντι-διεθνιστικά συναισθήματα και πολιτική. «Απεγκλωβισμός» σημαίνει ισότιμη δέσμευση των εσωτερικών και εξωτερικών δυνάμεων για αειφόρο κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη και ευημερία της χώρας με σαφέστατο οικολογικό πρόσημο.

Κατά δεύτερο λόγο, τα δοκίμια στηρίζονται στη συγκριτική (διεθνή) πολιτική οικονομία και σε μια σύγκριση των οικονομιών και των αστικών συγκροτημάτων εξουσίας της Ελλάδας και της Τουρκίας (δοκίμιο 3). Η σύγκριση προκαλεί θλίψη. Η Τουρκία έχει σχεδόν τετραπλάσιο ΑΕΠ απ' την Ελλάδα και οκταπλάσιο πληθυσμό και επενδύει με (ονομαστικούς) ρυθμούς άνω των 30%, ενώ η Ελλάδα είναι σε επενδυτικούς ρυθμούς κάτω του 12% και σε καθεστώς επιτήρησης και πειθαρχίας από την Τρόικα. Εδώ και πάρα πολύ καιρό, έχει καταλυθεί ακόμα και αυτή η τυπική έννοια της «εθνικής ανεξαρτησίας». Η Ελλάδα έχει πολύ χαμηλότερους επενδυτικούς ρυθμούς ακόμα κι απ' τη Βουλγαρία και την Αλβανία. Αν και τα μεγέθη είναι ονομαστικά και δεν υπολογίζουν, για παράδειγμα, τον πληθωρισμό, υποδηλώνουν σαφείς ιστορικές τάσεις. Το ΑΕΠ μόνο της Κωνσταντινούπολης είναι μεγαλύτερο απ' αυτό της Ελλάδας – παρεμπιπτόντως, το ΑΕΠ της Κωνσταντινούπολης είναι το 1/3 του συνολικού ΑΕΠ της Τουρκίας, που δείχνει και το αναπτυξιακό χάσμα μεταξύ δυτικών και ανατολικών επαρχιών της χώρας. Ακόμα, το χρέος της Τουρκίας ως ποσοστό του ΑΕΠ είναι χαμηλότερο του 30%, ενώ της Ελλάδας έχει εκτοξευτεί στο 235%. Με στρατιωτικές βάσεις στη Σομαλία,

τη Λιβύη, τη Συρία, το Κατάρ και στην Κυπριακή Δημοκρατία –δεν αναφέρω στρατιωτικές αποστολές της Τουρκίας ως μέλους του ΝΑΤΟ– η Τουρκία εξάγει ισχύ. Η Τουρκία έφτασε να εξάγει εδώ και δεκαετίες ισχύ και κεφάλαιο, ενώ η Ελλάδα εισάγει και τα δύο – υπερεξάρτηση από τις ΗΠΑ στον αμυντικό τομέα, υπερεξάρτηση από ΕΕ/Γερμανία στον οικονομικό τομέα. Συνεπώς, η Τουρκία είναι μια *ιμπεριαλιστική περιφερειακή δύναμη* (sub-imperialism) με παγκόσμιες αξιώσεις ως μέλος των G-20, ενώ η Ελλάδα –τηρουμένων όλων των κοινωνικών και ιστορικών αναλογιών– είναι αυτό που ήταν και το 1830: μια πολυεξαρτημένη αποικία χρέους. Το δοκίμιο αυτό κατεδαφίζει άλλη μία επικίνδυνη άποψη μέσα στη φιλελεύθερη και δικαιωματική αριστερά της χώρας: ότι η ελληνική και η τουρκική αστική τάξη είναι ισοδύναμες και ότι ισοδύναμοι είναι τόσο οι εθνικισμοί τους όσο και οι «διεκδικήσεις» τους στο Αιγαίο.

Πώς μπορεί ν' αποκατασταθεί η ισορροπία μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας; Είναι σαφές ότι κάτι δεν πάει καλά με το λεγόμενο «παραγωγικό μοντέλο» της χώρας. Αυτό, κάθε άλλο παρά είναι παραγωγικό. Αν κάτι είναι που «παράγεται» με ιλιγγιώδη ταχύτητα, αυτό είναι το χρέος. Χρήζει άμεση αλλαγή της κρατικής οικονομικής πολιτικής προς εξυπηρέτηση της ζήτησης προκειμένου να υπάρξει ανάκαμψη, κάτι που το υπερ-εξαρτημένο αστικό συγκρότημα εξουσίας της χώρας ούτε θέλει ούτε και μπορεί να το πράξει. Τονίζω και πάλι ότι, ειδικά από το 2015-16 και μετά, ο χρηματιστηριακός μεταπρατισμός της χώρας δεν διευθύνεται ούτε καν από Έλληνες τραπεζίτες και μετόχους. Η τραπεζική εξουσία ανήκει πλέον σχεδόν ολοκληρωτικά στο σύμπλεγμα Βερολίνου-Βρυξελλών-ΕΚΤ, όχι σε Έλληνες χρηματιστές-μεταπράτες. Το δε εφοπλιστικό κεφάλαιο εξακολουθεί να υπηρετεί τον άξονα ευρώ-δολαρίου και δίνει κατευθύνσεις στη συνολική ελληνική πολιτική.

Η αλλαγή πρέπει να είναι προς μια διπλή κατεύθυνση και σε συνάρτηση με τις παγκόσμιες οικονομικές τάσεις: εθνικοποίηση των στρατηγικών τομέων της οικονομίας και πολιτική υποκατάστασης εισαγωγών σε καίριους στρατηγικούς τομείς, με παράλληλο άνοιγμα των ιδιωτικών επιχειρησιακών δρώντων της χώρας για συμμετοχή και επένδυση –με συμμετοχή και του ελληνικού κράτους– σε παγκόσμιες κοινοπραξίες που αφορούν τεχνολογίες (και πολιτικές τεχνολογίες) αιχμής, βιοτεχνολογία, ενέργεια, τηλεπικοινωνίες, ψηφιοποίηση και σύγχρονες μεθόδους διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού. Το

κεντρικό υποκείμενο που μπορεί να φέρει σε πέρας αυτή την οικονομική αλλαγή είναι η εργατική τάξη και ο εργαζόμενος λαός της χώρας σε πλατειά συμμαχία με τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις που δρουν στον τομέα της παραγωγής των υλικών αγαθών (βιομηχανία, βιοτεχνία, αγροτική οικονομία, συνεταιρισμοί, βιολογικές μονάδες) και στον τομέα παραγωγής των μέσων παραγωγής, καθώς και της βαριάς καινοτομίας βιομηχανίας και του μικρού εφοπλιστικού κεφαλαίου. Αυτοί οι τομείς, ενισχυμένοι από μια επιλεκτική-στρατηγική πολιτική υποκατάστασης εισαγωγών, θ' αρχίσουν ν' απεξαρτοποιούνται από το μεγάλο πολυεθνικό και μεταπρατικό κεφάλαιο, εφόσον οι πολυδιάστατες διεθνικές κοινοπραξίες του ελληνικού κράτους και των ελληνικών ιδιωτικών παραγωγικών επιχειρήσεων με το ξένο κεφάλαιο θα αποφέρουν το απαραίτητο *know-how* για την ανταγωνιστική και βιώσιμη ανάπτυξη της ελληνικής βιομηχανίας και οικονομίας. Ο στόχος και η προοπτική είναι η αυτοδύναμη και ανταγωνιστική συμμετοχή της χώρας στον παγκόσμιο κοινωνικό/τεχνικό καταμερισμό εργασίας, κάτι που αντικειμενικά θα πιέσει το μεγάλο εφοπλιστικό κεφάλαιο σε αλλαγή πορείας και απεγκλωβισμού απ' τον άξονα ευρώ-δολαρίου. Ακόμα, γεγονός άκρως σημαντικό, όλα τα τμήματα του κρατικού μηχανισμού, ιδιαίτερα των υπουργείων που αναφέραμε παραπάνω, πρέπει να τεθούν στην υπηρεσία αυτού του προγράμματος οικονομικής-παραγωγικής ανάταξης και θεσμικού εκσυγχρονισμού με σταδιακή κατάργηση ή απονέκρωση όλων των μονομερών ελέγχων από το σύμπλεγμα Βερολίνου-Βρυξελλών-ΕΚΤ.

Οι παγκόσμιες οικονομικές τάσεις σε Δύση και Ανατολή συνηγορούν σ' αυτές τις προτάσεις. Η πανδημία, μετά την παγκόσμια χρηματιστηριακή κρίση, ανέδειξε πολύ πιο ουσιαστικά τον ρόλο και την ταξική χρησιμότητα του κράτους ως μοχλού συγκράτησης των επιπτώσεων της κρίσης και, ταυτόχρονα, τη βιωσιμότητα του κινεζικού προτύπου ανάπτυξης σε σύγκριση με τον ευρω-ατλαντικό νεοφιλελευθερισμό. Το κινεζικό πρότυπο ανάπτυξης αποδείχτηκε περισσότερο ανθεκτικό στις πιέσεις του παγκόσμιου ανταγωνισμού και στο ξεπέρασμα της παγκόσμιας χρηματιστηριακής κρίσης του 2007-2011 και σαφώς ανώτερο σε σχέση με την αντιμετώπιση της πανδημίας. Το μυστικό του είναι ότι το κινεζικό κράτος παραμένει ενεργός δρών στην παραγωγική και αναπαραγωγική λειτουργία των πολυ-εθνικών επιχειρήσεων και των τραπεζών, ενώ τις δύο τελευταίες δεκαετίες έχει

συνδράμει σημαντικά και στην καλυτέρευση των μισθών και τη βελτίωση των προνοιακών μηχανισμών. Αυτό είναι το πρότυπο που προσπαθούν να μιμηθούν η νέα κυβέρνηση Τζο Μπάιντεν στις ΗΠΑ, η ΕΕ και το Ηνωμένο Βασίλειο με την αθρόα πολιτική παροχών στις κοινωνικές τους οικονομίες προκειμένου να αποφευχθεί η κατάρρευση του συστήματος λόγω της πανδημίας και μέσω ενός νέου στασιμοπληθωρισμού. Η ΕΕ έχει στη κυριολεξία καταπατήσει το περίφημο «σύμφωνο σταθερότητας», αν και αναμένεται να το επαναφέρει σε ισχύ. Για το αν αυτός ο «νέος κείνσιανισμός» της Δύσης θα έχει διάρκεια, μένει να το δούμε. Στη Κίνα, πάντως, διαρκεί με συνέπεια απ' τον θάνατο του Μάο μέχρι σήμερα.

Το τρίτο δοκίμιο κάνει και κάτι άλλο, εξόχως αιρετικό. Προκαλεί τον λενινισμό του Λένιν και του ΚΚΕ λέγοντάς τους ότι ο Λένιν «άλλα έλεγε πριν την κατάληψη της εξουσίας, άλλα έκανε μετά», ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου, όπου παραβίασε ακόμα και το δικό του σύνθημα περί «αυτοδιάθεσης των εθνών». Αυτό δικαιολογείται ως έναν μόνο βαθμό λόγω των συγκεκριμένων κρίσιμων συνθηκών του εμφυλίου, αλλά μόνο ως έναν βαθμό, διότι είχε προειδοποιήσει απ' όλους του «πατέρες» της Β' Διεθνούς και τον ίδιο τον Γκέοργκι Πλεχάνοφ. Εδώ, δράττομαι της ευκαιρίας ν' αναφερθώ στη σιωπή του Λένιν και στη συνέχιση της συμμαχίας του με το κεμαλικό καθεστώς της Άγκυρας, ακόμα και όταν οι κεμαλικοί εξολόθρευσαν ολόκληρη την ηγεσία του νεοσυστατού τουρκικού ΚΚ μετά το περίφημο συνέδριο του Μπακού για τους λαούς της Ανατολής τον Σεπτέμβριο του 1920. Ο Λένιν ήταν πεισμένος ότι οι μπολσεβίκοι δεν θα μπορούσαν να κρατηθούν στην εξουσία χωρίς τον έλεγχο των πετρελαίων του Μπακού αν δεν έκανε ειρήνη με τον Κεμάλ, κάτι που ταίριαζε και στη νέα του θεώρηση περί στήριξης των εθνικο-απελευθερωτικών κινήματων της αγροτικής περιφέρειας ενάντια στον δυτικό ιμπεριαλισμό. Αλλά το ΚΚΕ φαίνεται πως έχει πάει πιο πέρα τόσο απ' το Λένιν όσο κι απ' το λενινισμό. Η Ελλάδα, κατά το ΚΚΕ, τουλάχιστον από τη δεκαετία του 1940 και μετά, δεν είναι πια «περιφέρεια του καπιταλισμού», ή «περιφέρεια του καπιταλιστικού κέντρου», αλλά μια ανεπτυγμένη καπιταλιστική χώρα. Στο πεδίο της μάχης δεν υπάρχουν παρά δύο τάξεις, η εργατική και η αστική. Κάνοντας κριτική στην πολιτική των λαϊκών μετώπων και ακόμα στο ίδιο το ΕΑΜ, στην ουσία προτείνει για τη σημερινή Ελλάδα μια σχεταριστική στρατηγική «τάξης εναντίον τάξης», η οποία ήταν μερικώς

υπεύθυνη για την άνοδο του φασισμού και ναζισμού στον Μεσοπόλεμο. Η αποτυχία του ΚΚΕ να κατανοήσει τον χαρακτήρα της κυρίαρχης αστικής τάξης της χώρας, να στοχαστεί μια σοσιαλιστική πολιτική στρατηγικών ορίων για την αποδέσμευση της χώρας από την εξάρτηση και, παραπέρα, να συγκρίνει τον ελληνικό καπιταλισμό με άλλους καπιταλισμούς της Δύσης και της Ανατολής προκειμένου να εξάγει τα ορθά συμπεράσματα για τη πολιτική του στρατηγική, είναι τεράστια. Στην ουσία, η πολιτική «τάξης εναντίον τάξης» υποδηλώνει ακόμη ότι το ΚΚΕ δεν επιθυμεί να κυβερνήσει.

Έρχομαι τώρα σ' ένα άλλο ερώτημα. Αν αυτός είναι ο οικονομικός συσχετισμός ισχύος μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, και με δεδομένο τόσο τον υπερ-εξαρτημένο ιστορικά χαρακτήρα της ελληνικής οικονομίας και πολιτείας από ΝΑΤΟ και ΕΕ όσο και την ισχυρότερη γεωπολιτική θέση της Τουρκίας, μπορεί η χώρα σήμερα να έχει *αξιόπιστη αποτροπή*; Πώς μπορούν να ξεπεραστούν οι εσωτερικευμένοι δομικοί περιορισμοί για την άσκηση μιας ανεξάρτητης οικονομικής, εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής – τα περίφημα *constraints* τα οποία αφορούν και τη νομική-θεσμική διάσταση των διεθνών υποχρεώσεων της χώρας, ειδικά των δανειακών συμβάσεων; Υπάρχει *σοσιαλιστική πολιτική των ορίων* σε θέματα εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας της χώρας; Η βασική πρόταση της ανορθόδοξης συμμαχίας μερικών μαρξιστών και νεο-φιλελεύθερων διανοουμένων που βρίσκουν μεγάλη απήχηση στα δύο μεγάλα ελληνικά κόμματα, το ΣΥΡΙΖΑ/ΚΙΝΑΛ και τη ΝΔ, ξεκινά με το ερώτημα: «Μα καλά, πόλεμο θα κάνουμε με την Τουρκία για μερικά μίλια στη θάλασσα ή για μερικές ακατοίκητες βραχονησίδες;» για να καταλήξουν σε προτάσεις «έντιμου συμβιβασμού», είτε διμερώς μέσω «διερευνητικών επαφών», είτε/και μέσω μεσολαβήσεων από Γερμανία και ΗΠΑ –με στόχο το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, αν και ούτε αυτό είναι βέβαιο– για να επιτύχουν τη «διαρκή ειρήνη» του Καντ διαπρέποντας στις προθέσεις «καλής γειτονίας» με την Τουρκία.

Τους συνιστώ ν' αλλάξουν πλευρό· ίσως δουν καλύτερο όνειρο. Πρώτον, η Τουρκία έχει εσωτερική δυναμική κεφαλαιακή και πληθυσμιακή συσσώρευση η οποία, σε συνδυασμό με το τεράστιο κουρδικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει για πάνω από 100 χρόνια, ζητά διέξοδο εκτός των πολιτικών της συνόρων προκειμένου να αποσυμφορηθεί. Ο Νταβούτογλου θα πει: «η Τουρκία δεν έχει νομικά/πολιτικά σύνορα, έχει μόνο γεωπολιτικά σύνορα». Δεύτερον, η

ιστορία και η θεωρία των διεθνών σχέσεων διδάσκουν ότι όσο πιο πολλά παραχωρείς στον ισχυρό που διεκδικεί, τόσο περισσότερα ο ισχυρός θα ζητάει για να σου «δώσει ειρήνη». Κι αυτό θα γίνεται συνεχώς και η ιστορία θα επαναλαμβάνεται έως ότου καταντήσεις εξαρτημένος δορυφόρος του ισχυρού και επαρχία του. Τρίτον, όπως έχουν τονίσει και έχουν γευτεί οι ίδιοι οι Έλληνες, αλλά και άλλοι, διπλωμάτες στη πράξη στις συνδιαλλαγές τους με τις τουρκικές ελίτ, «η Τουρκία τσεπώνει ότι τις δίνεις και μετά από λίγο επανέρχεται για να ζητήσει κι άλλα». Άρα η «πρόταση» αυτή για «ειρήνη» δεν σηματοδοτεί κάποιο «ρεαλισμό», όπως παρουσιάζεται, αλλά υποταγή σ' ένα ιμπεριαλιστικό-επεκτατικό πρόγραμμα το οποίο θα το στηρίζουν πάντα –για λόγους που εξηγούν τα δοκίμια– τόσο η ΕΕ/Γερμανία όσο και το ΝΑΤΟ/ΗΠΑ. Έτσι, το τέταρτο δοκίμιο δεν έχει άλλη επιλογή παρά να προσπαθήσει τον τετραγωνισμό του κύκλου.

Η δεδομένη κατάσταση έχει, λίγο-πολύ, ως εξής: Το αστικό συγκρότημα εξουσίας της Ελλάδας ούτε μπορεί ούτε και θέλει να ξεπεράσει αυτούς τους δομικούς πολιτικούς και οικονομικούς περιορισμούς εξάρτησης της χώρας από ΝΑΤΟ και ΕΕ/Ευρωζώνη. Είναι τόσο *ενδοτική* και *άπατρις* όσο και η συμμαχία μαρξιστών και νεο-φιλελεύθερων διανοούμενων του δικαιωτισμού, του κοσμοπολιτισμού και της «καλής γειτονίας» με το αυταρχικό νεο-φιλελεύθερο τουρκικό κράτος, το οποίο, αν μπορούσε, θα είχε φυλακίσει τους μισούς πολίτες του και παραπάνω. Πάντα συνυπογράφεται υποχώρηση, είτε αυτή είναι άτακτη (π.χ., κυπριακό ζήτημα) είτε μέσω επώδυνων συμβιβασμών (π.χ., Αιγαίο, μνημόνια και διαρκή λιτότητα).

Για να απαντήσω σ' αυτήν τη δεδομένη κατάσταση και να φανώ πιστός στη μέθοδό μου –τη μελέτη των *ορίων*– η στρατηγική έρευνας που ακολούθησα στο τέταρτο δοκίμιο είναι να «κρύψω» την αφήγηση πίσω από δύο μεγάλους διανοητές, τον Αχμέτ Νταβούτογλου και τον Παναγιώτη Κονδύλη. Αφού τους «ξεζουμίσει» μέσω ενός «φαντασιακού» διαλόγου, θα προσπαθήσει να καλύψει τα λογικά κενά στη σκέψη τους για να συνθέσει μια θεωρία *σοσιαλιστικής* αποτροπής της τουρκικής ιμπεριαλιστικής απειλής. Το δοκίμιο αυτό είναι, κατ' ουσία, δοκίμιο θεωρίας των διεθνών σχέσεων με έντονα εμπειρικά και τεχνικά στοιχεία κριτικής γεωπολιτικής ανάλυσης της Ανατολικής Μεσογείου και υποστηρίζεται από τις ιστορικές και οικονομικές αναλύσεις που προηγήθηκαν. Ταυτόχρονα, εξηγεί γιατί *μόνο* η Δύση δεν είναι πια «η

σωστή πλευρά της ιστορίας» για τα συμφέροντα του ελληνικού λαού και της χώρας – αν πράγματι ήταν ποτέ. Όπως έχω δείξει σε σειρά μελετών με τους συνεργάτες μου από το 2003 μέχρι σήμερα –οι πιο πρόσφατες είναι διαθέσιμες απ’ τις εκδόσεις Επίκεντρο– η πρωτοκαθεδρία του ευρω-ατλαντισμού στο διεθνές σύστημα έχει αρχίσει ιστορικά να εκπνέει. Η σχετική οικονομική και γεωπολιτική παρακμή των ΗΠΑ είναι συνάρτηση των αδιεξόδων του καθεστώτος συσσώρευσης που εγκαινιάστηκε μετά το τέλος του Μπρέτον Γουντς το 1971 –η λεγόμενη νεο-φιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση/χρηματιστικοποίηση– καθώς και της οικονομικής ανόδου της Ασίας και της Κίνας. *Ο κόσμος μας γίνεται ολοένα και περισσότερο πολυπολικός με υπαλλακτικά πρότυπα κεφαλαιακής συσσώρευσης, εργασιακών καθεστώτων και κατανομής του κοινωνικού προϊόντος.* Η σημερινή προσκόλληση της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ και την ΕΕ/Γερμανία θυμίζουν την προσκόλληση του Ελευθερίου Βενιζέλου στην Αγγλία το 1919 και το 1929. Στη πρώτη περίπτωση, η Αγγλία ήταν μια φθίνουσα ιμπεριαλιστική δύναμη, ανήμπορη να βοηθήσει έμπρακτα την Ελλάδα στη μικρασιατική της περιπέτεια, την οποία από κοινού είχαν μεθοδεύσει και οργανώσει. Στη δεύτερη, πάλι η προσκόλληση του Βενιζέλου στον χρυσό και την αγγλική λίρα, αρνούμενου μέχρι την τελευταία στιγμή να κηρύξει την πτώχευση επιτρέποντας στη χώρα και τον λαό της ν’ ανασάνουν. Σήμερα, είναι καταδικαστέα η μονομερής προσκόλληση της χώρας στη Δύση, η οποία αγνοεί Ρωσία, Κίνα και Ινδία. Η επιχειρηματολογία του τέταρτου δοκιμίου είναι υπέρ μιας ακηδεμόνευτης και πολυδιάστατης *υβριδικής* εξωτερικής πολιτικής, προϋπόθεση για μια γνήσια αξιόπιστη αποτροπή ενάντια στην τουρκική απειλή. Αλλά και πάλι, αυτά δεν μπορούν να επιτευχθούν αν η πολιτική κατάσταση μείνει ως έχει, διότι το ανομοιογενές και υποτελές άρχον συγκρότημα εξουσίας της χώρας ούτε θέλει ούτε και μπορεί να τα πραγματώσει. Μόνο μια αλλαγή της κοινωνικής συμμαχίας που κατέχει την κρατική εξουσία μπορεί να φέρει σε πέρας αυτή την αποστολή. Η *εργατική-λαϊκή εξουσία και το μεταβατικό της πρόγραμμα*, θέμα το οποίο δεν αγγίζει ο Κονδύλης, είναι η προϋπόθεση τόσο για τη βιομηχανική ανάπτυξη και τον θεσμικό εκσυγχρονισμό της χώρας, όσο και για μια αξιόπιστη στρατηγική αποτροπής της τουρκικής απειλής για την επίτευξη της ειρήνης στα Βαλκάνια και την Εγγύς Ανατολή.

Η τουρκική εργατική τάξη και ο τουρκικός λαός πρέπει να συμπαρασταθούν στο σοσιαλιστικό εγχείρημα του ελληνικού λαού, διότι μόνο μια εργατική-λαϊκή εξουσία στην Ελλάδα σε συνδυασμό με την ανάπτυξη του εργατο-λαϊκού κινήματος στην Τουρκία μπορούν να βάλουν φραγμό στον ιμπεριαλισμό του τουρκικού κράτους *προς τα έξω* και στον άκρατο αυταρχισμό του *προς τα μέσα*, πολιτικές απ' τις οποίες η τουρκική κοινωνία έχει βιώσει τα πάνδεινα με πολέμους, εμφυλίους, λιτότητα, οικονομικές κρίσεις, φυλακίσεις, βασανισμούς και, βέβαια, εκατοντάδες χιλιάδες θύματα. Ο ελληνικός λαός δεν μπορεί να υποδείξει τον τρόπο με τον οποίο ο τουρκικός λαός θα φτάσει σε μια εργατο-λαϊκή δημοκρατία – και το αντίστροφο. Και οι δύο λαοί, ωστόσο, μπορούν να συνεργαστούν προκειμένου να σταθμίσουν τις πολιτικές τους προτεραιότητες στο πλαίσιο της διεθνούς αλληλεγγύης και της ειρήνης στα Βαλκάνια και την Εγγύς/Μέση Ανατολή. Να πώς τετραγωνίζεται ο κύκλος. Να πώς φτάνουμε να υπηρετήσουμε το Σύνταγμα της Ελλάδας, δηλαδή, σε τελική ανάλυση, τα ιδανικά της Επανάστασης του 1821: την *εθνική ανεξαρτησία* και τη *λαϊκή κυριαρχία*. Τα παραπάνω δεν γίνονται απ' τη μια μέρα στην άλλη, αν και μια συγκυρία κρίσης, όπως αυτή του 2010-2015, κάνει τις ημέρες και τις εβδομάδες να συμπυκνώνουν δεκαετίες.

Έτσι, το «κρυφτό» σταματάει. Έπεται η κριτική ανάγνωση των δοκιμίων, ο στοχασμός και, ευελπιστώ, η πολιτική δράση προς όφελος του λαού μας για ειρήνη και κοινωνική πρόοδο. Έτσι θα πέσουν τα «τείχη» του Καβάφη. Δεν πρέπει ποτέ να ξεχνάμε ότι, ιστορικά, ο ελληνικός και κυπριακός λαός ηττήθηκαν από *ίδιες* δυνάμεις: από δεξιόστροφες, αυταρχικές, αδιαφανείς και εξαρτημένα από ξένα κέντρα εξουσίας καθεστώτα. Όχι από τη δημοκρατική Ελλάδα της δουλειάς, του μόχθου και του αγώνα.